

CSANTAVÉRI HIEDELEMMONDÁK

Láncz Irén

A Magyar Nyelv, Irodalom és Hungarológiai Kutatások Intézete, Újvidék

Közlésre elfogadva: 1989. november 21.

Csantavér hiedelemvilága még nincs feldolgozva. A szakirodalomban még csak utalások sincsenek a falu hiedelemvilágával kapcsolatban. Pedig a néprajzzal foglalkozók nem kerülték el Csantavért, csak éppen mást gyűjtöttek. Penavin Olga a 60-as években gyűjtött Csantavéren a Tanszék hallgatóival, a gyűjteményben két hiedelemmonda is található. Én 1975 táján a csantavéri nyelvjárás kérdéseivel kezdtem foglalkozni, ekkor jegyeztem le az első hiedelemmondákat. Mivel folyamatos, hosszabb szövegeket kellett gyűjtenem, megkíséréltem hiedelmekről is faggatni adatszolgáltatóimat. Próbálkozásaim nem sok eredménnyel jártak. Nem sokan mutattak hajlandóságot arra, hogy pl. boszorkányokról, hazajáró halottakról meséljenek. Azzal utasítottak el, hogy ilyesmiket nem tudnak, ezek babonaságok, nem hisznek bennük. Más lévén akkor a gyűjtés célja, hagytam, hadd beszéljenek arról, amiről éppen kedvük volt.

1986 és 1988 között újra próbákoztam, és nem is sikertelenül. 137 hiedelemmondát gyűjtöttem össze 21 adatközlőtől. Kiderült, hogy Csantavéren is érdemes gyűjteni, mert főleg az idősebb korosztály nem is kevés hiedelemmondát tud. De nem mindenkit könnyű szóra bírni. Nem egyszer, csak miután bizonyítottam, hogy magam is tudok ilyen történeteket, kezdtek el mesélni az emberek. Persze voltak olyan adatközlőim is, akik szinte megállás nélkül 10-15 történetet is elmondtak. A legfiatalabb adatközlőm 57 éves volt, a legidősebb 88 éves.

A legtöbb hiedelemmonda a boszorkányokkal kapcsolatos, összesen 65, a hazajáró lelkekről 22 hiedelemmonda gyűlt össze. A többi témakörei: táltos, garabonciás, elcserélt gyerek, tündér, sárkány, mitikus tárgy, továbbá két kincsmonda és néhány tabumonda is van a gyűjteményemben.

Az adatközlők a megszokott, a közösség által ismert motívumokhoz igazodnak. A jellemző, ismétlődő motívumok a következők:

1. A boszorkányok szokatlan tulajdonságokkal rendelkeznek, s olyan tudással, mely boszorkányokká, bűbájosokká teszi őket. Közvetlenül 9 esetben nevezték meg őket, hatszor közvetve, amúgy falusi módra körülírva, hogy kinek a kicsodája. Pl. "Jajás Panninak hívták." (Ki volt az?) "Szappanyos, Némét Roza." "...ez a Veréb szabó, annak a dédnagymamája az is boszorkány vót." "Veréb Pali vót, még a Lajos, azoknak az öreganyjuk ..." Utalnak arra is, hogy milyen rokoni kapcsolatban állnak vele: "Az anyósom boszorkány vót". Legtöbbször mégis szomszédasszonyról van szó (vagy az elbeszélő vagy a történetben szereplő szomszédasszonyáról). A néhány példából is kiderül, hogy vannak (voltak) ismert boszorkányok a faluban, s egynehányszor ugyanarról ugyanazt a történetet mesélték.

Sok adat gyűlt össze a boszorkányok átváltozásáról. Megjelenhet kisborjú, macska, csikó, ló, disznó alakjában. Kisborjú alakjában kiszopja a tehen tejét, s ha embert lát (emberszemet), macskává változik. Ha ló vagy csikó alakjában találkoznak vele, akkor ez az állat szelíd, simogathatják, követi az embert, de csukják is be, kössék is bárhová, reggelre eltűnik. Ez vonatkozik a disznóra is. A disznó 6 vagy 12 malaccal jelenik meg. A boszorkányok természetfeletti tulajdonsága, hogy állat alakjában is megszólalnak. Három hiedelemmondában tárgy alakjában. Megszólal, fenyegetőzik, mert bántották, a fenyegetés be is válik, hacsak..." Ment a gombolyag. Rávágott a legíny a gomboljagra. Aszondja: Vigyázz má, agyonütté, maj vigyázzá, ijen szerencséd léssz!" Annak a következő évben, minden esztendőben egy lova megdöglött. A boszorkányt hogy agyonütötte..." Figyelmet érdemel a kerék alakjában megjelenő boszorkány el: éjfél után ment haza a legény, a völgyben lakott. Kísérte egy kerék, taligakerék, s amikor a hídhöz ért, egy bottal belevágott a kerékbe, az beleesett a vízbe. (Csantavéren több kisebb híd van, a falun keresztül folyik ugyanis a Csíkér.) Egy hang odaszólt: "Megállj, énnékem végem van, de nekéd is véged lesz holnap!" A fiú szomorú lett, bánatos, és az anyja javaslatára tanácsot kér a harmadik-negyedik szomszédában lakó Panni nénitől. Ő mondja meg, hogy az egy öregasszony amikor ássák a sírját, az "első ásóföldet kivészik, egyik lábod alá, a másik lábod alá, s te rá fogsz arra áni. De tē mindaddig ott lesző, ott állsz, mint egy ór, még az öreg nénit temetik..." Mert mindenhol keresni fogja, csak ott nem. Amikor a koporsót hantolni kezdték, visszaszólt egy hang: "Jó jártá, te kucsibér! Hogy én elég okos vótam! De aki téged fölokosított, még okosabb vót, mind én, mer máskébb szörnyethaltá vóna."

A boszorkány rontó tevékenysége áll minden esetben a hiedelemmonda középpontjában: az állatok hasznát magának szerzi meg, elveszi a tejhasznot, mindig lesz teje és túrója, mert otthon hányja a túró. Továbbá véres lesz a tej, rúg a tehen nem tudják megfejni, megszopja a férfiakat és a gyerekágyas asszonyokat, követi, ijesztgeti az embereket, összecsipkedi, meglovagolja, megnyomja őket, rájuk ül.

Ha megrontotta a tehenet, úgy jelenik meg a háznál ismét, ha a vályúba vagy a jászolba tejet öntenek és baltával vagdalják, vagy kórósóprúvel verik "reggel háromszor", s aki először megjelenik (és nem köszön), az csinálta a

rontást. Vagy kilenclyukú patkóba szentelt tömjént tesznek, s vaslapáton a parázsra teszik.

Hogy ne jusson be a házba, az istállóba, az ajtóba felfordított söprút tesznek. De fél a lapáttól is. A tükörben, ha meglátja magát, elmenekül. Zöld fokhagymával is távol lehet tartani. Ha az ember zöld fokhagymát tesz a mellére, nem ül rá a boszorkány. Akkor se jön be, ha az ember úgy fekszik le, hogy a küszöbre teszi a fejét.

Néhány adat arról is van, hogy miként ront a boszorkány. A tejhasznót pl. úgy veszi el, hogy megszopja a tehenet, ő maga feji meg, vagy harrmatot szed ott, ahol a tehenek legelnek. A harrmatot otthon kicsavarja a lepedőből, s megitatja a saját tehenével. Így az ő tehene adja azt a tejet, amelyet a többtől elvett. Ha naplemente után visznek tejet a házból, azzal is ronthatnak, három nap múlva elapad a tehen. Az egyik monda azzal végződik, hogy adtak tejet egy koldusnak és a tej visszajött. A liba, kacsa hasznát is el tudja venni a boszorkány. Neki kel ki a kis szárnyas, és azt is megmondja előre, mennyi marad annak, akitől elvette. A történetben három maradt, neki pedig 47 kelt ki. Tojást visz el a házból a kötény szélébe kifelé csavarva, este befelé csavarva hozza vissza. Ha "megkeveri" a kis szárnyasokat, elpusztulnak. Legényt és lányt választ el egymástól, illetve hoz össze. A rontás történhet úgy, hogy babot dobnak a csurgásba, az eresz csurgásába, s ha átmegy rajta akinek szánták, meg is betegedhet. A szerelmi rontás eredménye, hogy "amikor eljött az az este, ugyan beszélhetek annak akarmit, annak menni köllött... 12 órakó főkēt, ē köllött neki menni". A rontást apró tárgyakkal is el lehet követni, apró "mütyüzöket" kötnek zacskóba, tesznek valamibe, pl. bögrébe. Aki megtalálja, felveszi, megfogja, meg van rontva. A rontás következtében az ember akár örökre is nyomorékká válhat. Ez akkor történik, ha az találja meg a tárgyat, akinek szánták. Ha más találja meg, a rontás ereje nem olyan nagy. A bajt ilyenkor gyógyítani lehet, imádkozni kell a bűbájos, gyógyító asszony utasításai alapján, esetleg a szentkútra is el kell menni meghatározott időben: "kilenc újhold szombaton, korán réggel". A csantavériek gyakran kerestek fel topolyai bíbájos, vrácsás asszonykat. Aki ki tudja gyógyítani ugyan, de a betegséget maga veszi át. Ezért óva inti a hozzátartozóit (főleg lányait), hogy ne vegyék át tőle a tudományt. A boszorkány addig nem hal meg, míg át nem adja a tudományát. Aki át akarja venni, kezét fog vele, ha nem akarják átvenni, söprút nyomnak a kezébe. Aztán a söprút kemencébe dobják. Ilyenkor abból vér folyik.

A macska formájában megjelent boszorkányt hurokra kötött gatyamadzaggal lehet megfogni, ha megfogják, megverik, megpatkolják. Ha agyonverik, a halottat a hozzátartozók nem engedik megnézni. Van olyan adat is, mely szerint a macskát nem lehet megfogni, nem lehet megütni.

A boszorkány tudománya nem csak rontásból áll. Az egyik hiedelemmonda szerint amikor szappant főztek, s nem akart összeállni, a boszorkány hírében álló asszony odament, megkeverte, beleköpött, és mindjárt elvált. Vagy amelyik galambot kiválasztja, odaszáll hozzá.

Arra nincs adatom, hogy szarvuk van, az a motívum azonban, hogy karácsony böjtjén ismerhetők fel, megláthatja, aki a templomban ráül a lucaszékre, Csantavéren is ismert.

Eddig asszonyokról volt szó. Most lássuk a férfiakat. Olykor férfi mondja meg, hogy lehet meggyógyítani a megrontott tehenet. Vagy maga gyógyítja meg egy símítással: a szarvától végigsímította a tehenet a farkáig, s akkor elkezdett csöpögni a tej. De ronthat is, erre utal az az adat, hogy kézmosás után megcsapkodta a kutyákat, s a tehen jó ideig nem maradt hasas. (Össze is szidták a csapkodás miatt.) Egy másik monda szerint volt a faluban egy ember, aki gyógyította azokat, akiket a veszett kutya megharapott. Éjjel kiállt az útra, és elkezdett vonyítani, ettől a környék minden kutyája megveszedett.

2. A hazajáró lélek vagy halott megjelenését recsegés, ropogás, csörömpölés kíséri, mintha cseréptálat vágnának a földhöz, nyitják a kaput, léptek hallatszanak, csoszogás, csapódik az ablak, kopognak az ajtón stb. Sokszor láthatatlanok, de van, amikor ember alakjában látják (olyan, mint amikor meghalt, látszik rajta a szenvedés, vagy olyan ruhában van, mint amilyenben eltemették). Néha a hangját hallják, de látni nem látják. Tehát van, amikor tudják, ki jött haza, máskor csak azt tudják, hogy valamelyikük halottjának a lelke. Az egyik mondában nagy fehér kutya alakjában tért haza, és a falon sétált. Ilyenkor azt kell mondani, hogy: minden lélek az urat dicséri. Akkor megszólal. De más oka is van, hogy ezt kell mondani: "másképp akkó mindig jön haza. Még ha mást beszél, ekkor egyszerűen meghal az is, aki beszél vele."

Nemcsak éjjel, éjfélkor jön haza a halott, hanem nappal is, pl. délben. Azért jön haza, mert nem teljesítették a kívánságát, nem úgy temették el, ahogy elképzelte, nem azt a ruhát adták rá, amelyet szeretett volna, hogy ráadják, rongyos alsóneműt adtak rá. Visszajön akkor is, ha nagyon siratják. Az anya visszajön, hogy megszoptassa gyerekeit. Van olyan szövegem is, melyben három ok is szerepel. Az egyik szöveg szerint kéri, hogy ne sirassák, mert csupa víz, csupa lucok, és nem tud a többiek után menni, mindig lemarad. Vagy nem kötötték meg a harisnyáját, mindig lecsúszik, azért nem tud a többiek után menni. Egy mondában a kendőjét kéri, melyet elfelejtettek rátenni, s azt kéri, a legközelebbi halottra tegyék rá. Tehát ha visszajön, megmondja kívánságát.

Egy adat szerint első este mindig hazamegy a halott. És misét szolgáltattak, megszentelik a házat.

A kísértet, a lélek és a hazajáró a kóborló lelkek bűnösök, és "így szenvedtetik őket", hogy megnyugodjon lelkük.

3. A táltos, a garabonciás és az elcserélt gyerek motívumai csak néhány szövegben található meg, többször összerosódva. Pl. a váltott gyereket a táltosok dobják le a felhőből. Sütőlapátra helyezik, és beteszik a kemencébe, mikor be van fűtve. Ugyanez a monda úgy folytatódik, hogy felhőben mennek a táltosok, nyáron, amikor vihar van. A felhőből kiesik a táltos. Kisbíró blúza volt. Tejet és tojást kért, de nem kapott. Három nap múlva

visszajött, és nagy zivatar kerekedett, és nagy kár keletkezett azoknál, akik nem adtak neki tejet és tojást. Egy másik szöveg szerint, ha a táltost bedobják a kemencébe, megszólal, és onnan tudják, hogy táltos. Egy másik adat: egy gyerek foggal született, az anyját soha nem hagyta el. "Mindig, ha gyűtt egy fölhd, akkó mindig azt mondta, jaj, gyűnnek má!" Ez a táltosviaskodás nyoma lehetne. Amikor a gyerek 13-14 éves volt, az anyja elment valahova, jött egy nagy zivatar, s a gyereket halva találták.

A váltott gyerek nagyon csúnya, a hiedelemmonda szerint hosszú nyaka volt, szeplős, és nagyon rossz volt. A boszorkányok vitték el az asszony szép gyereket, "a rosszak éjjel eivitték".

4. A tündérek (az egyik szövegben "táncos asszonyok") motívuma is előfordul két hiedelemmondában. Nagyon szépek, szépen fel vannak öltözve, arany és ezüst cipőjük van. Mennek az emberek előtt, és táncolnak, ha azonban a közelükbe érnek, eltűnnek. Ezeket szellemlényeknek vagy boszorkányoknak tartják. Éjjélkor jönnek. A történet szerint felkapták az embert a kocsira, és elvitték. Elvették tőle furulyáját, és helyette egy aranypikulát kapott, azon muzsikált, az asszonyok meg táncoltak. Meg kapott egy arany poharat is. Aztán egyszer csak távolodni kezdtek, és eltűntek. Otthon "régge megnézi az arany poharat, hát egy nagy lókörom vót, még a lónak a micsodája vót."

5. A sárkány egy mondában tűnik fel. Egy szálláson egy reggel a kútból vér folyt. És amit az emberek láttak: "a szeme, mint a kutyának, oszt hét feje vót, s aszondták, hogy az hétfejű sárkány."

6. Mitikus tárgy a gyűrű. A hétszer megszentelt gyűrűt tiszta vízbe teszik, gyertyát gyűjtanak, és imádkoznak. A gyűrű megmutatja, hol van az a valaki, akit elveszetteknek hisznek, és az a valaki haza is jön. A vas mágikus hatására is akad példa, segítő, elhárító szerepe van. A sovány, beteges gyereket kilenc féle vasban fürdetik meg. (Egy adat szerint a sovány gyereket meg kel főzni. A motívum, mint az elcsereált gyerek visszacsereálásénél: fel kell tenni üresen a fazekat a szabadtűzre, és azt kell mondani, hogy csontra főzők húst. Felkapják a gyereket, kiviszik a trágyadombra, kiöntik, majd a kötényébe csavarja, aki felveszi.)

7. A kincsmondában, hogy a pénzsás sikeresebb legyen, galambot kell főzni. Ez az áldozat bemutatásával hozható összefüggésbe. De a galambot nem lehet megfőzni, mert a fazék lefelé fordul a tűzhelyen, s ez annak a jele, hogy "a pízások valami rémületességet égonodótak". Minden hét évben égett a föld, ahol világított, ott volt a pénz.

8. A tabu megszegéséről is vannak hiedelemmondák Csantavéren. Pénteken nem szabad mosni és vasalni. Aratáskor, ha villámlott, a gazda megkérdezte, van-e valakin pénteken mosott vagy vasalt ruha. Egy emberen volt, a gazda levettette vele, és eldobta; alighogy eldobta, belecsapott a villám. Egy másik szövegben - ez az újabb változat -, a búcsúra mentek, és belecsapott az autóbuszba a villám (a másik mondatban már az van, hogy egy kislányba, mert pénteken vasalt ruha volt rajta.). Szent Antalkor nem szabad lisztbe nyúlni, mert aki belenyúl, azon kijön a Szent Antal tüze, vörös lesz a keze,

esetleg mindene. A bajt úgy lehet elhárítani, hogy három Antal nevűnek kell rávágnia.

9. A szemverést Csantavéren nem kapcsolják a boszorkány rontó tevékenységéhez. Ha a gyereket megverik szemmel, sír, kötözködik. A sötét szeműek (de kék szeműek is) megverhetik szemmel a gyereket, vagy azok, akiknek összér a szemöldökük. Nem tudatosan teszik, de maguk is megérik mert folyik a könny a szemükből, vagy összeszalad a szemük. A szemverést úgy lehet elhárítani, hogy az anya, ha dicsérik gyereket, maga felé fordítja. A szemverés hatása úgy múlik el, ha az, aki megverte szemmel, megmosdatja, és az inge (ha férfi az illető) vagy alszoknyája visszájával (háromszor) megtörli. A szemverést nálunk is vízméréssel állapítják meg. Három karállal mérnek a gyerek feje fölött, majd az ajtó sarokvasához öntik, s négy kanállal is lesz belőle. Ezzel a vízzel meg is mosdatják a gyereket, s inni is adnak belőle.

10. Ólomöntéssel állapítják meg, mitől ijedt meg a gyerek. Egy tányérba keresztbe tesznek két szál kórósöprűszálat, vizet öntenek rá, s arra öntik a melegített ólmot. Az ólom megmutatja, mitől ijedt meg a gyerek; ha nagy szarv alakú lesz az ólom, akkor tehát, de meg szokott ijedni kutyától vagy lőtől is.

A hiedelemmondákat mint szövegeket is érdemes vizsgálni. A szövegek felépítése, valamint a szövegkezdet és befejezés jellegzetessége alapján is lehetséges valamiféle csoportosítás. A hiedelemmondák élménytörténetek: vagy az adatközlők élményei vagy másokéi. Ez kiderül a szövegből, sokszor az első mondatból, de van arra is példa, hogy az utolsóból, mert sztereotip fordulatok utalnak rá.

1. Hogy velük történt: "Ez velem történt." "Ez is velem történt."

2. Náluk történt: "Nálunk történt ez." "Nálunk történt." "Ez is nálunk történt." Ugyanennek a szövegnek a befejező mondata: "Ez most mirajtunk történt, a mi családjunkban." Ezek a fordulatok mintegy keretbe foglalják a szöveget.

3. Másokkal történt, s halották, mesélték: "Úgy hallottam, hogy a vajúba tejet öntöttek..." "Hallottuk, hogy ..." (A befejezés pedig: "Ezt hallottuk.") Néha pontosan meghatározzák, kitől hallották: "Apám meséte, hogy vótak azok a tündérlányok." "A zén nagybátyám, a Pécskai Misa meséte." "A Harkai Julcsa meséte." "Ez a kovács meséte."

4. Egyszerűen tudják, ennek azonban nincs nyelvi kifejezője. Az első mondat az ilyen szövegekben többféle információt tartalmazhat:

- a történet helyét: "A Nagyutcán végig veremk vótak..." "A szálláson történt..." "Vót az Ungár csőszházban egy asszony..."

- a rontó személyét: "Jajás Panninak hívták." "Az öreg Jajás is az vót, a Panna."

- a történet másik résztvevőjét: "Kovács Bóni, úgy hívták..." "Az én apósommá történt."

- a helyet és a szereplőt egyaránt

- ritkán az időpontot.

A befejezés gyakran megegyezik a kezdéssel, ezzel hangsúlyozzák, hogy amit mesélnek, valóban megtörtént. Megtörtént voltát igazolják az ilyen mondatok is, hogy: "Ez valóság vót." (Ez a szöveg első mondata, az utolsó pedig: "De ezt nekem meséte, hogy Maris, ez való igaz vót.") Az ismétlés is a megerősítést szolgálja. Egyéb példák: "Ez való igaz vót, mert ezt ű meséte." "Ez valóba igaz vót." "Bizony ijenék vótak. Ez igaz vót, ez nem mese. Ugyan mesébe foglalhassuk, de ez teljes igaz vót."

S valóban, néha mesének hat, ha így kezdődik: "Vót egy fiatalembër, udvarót egy lánynak." "Vót egy embër..." "Egy embër mindég a legfinomabb tehenet v'tte a vásárba..." "Vót egy idős asszony."

A szöveg bevezető része nem egyszer magának a hiedelemnek az ismertetése, azt követi a történet, vagyis a hiedelemmonda. Például: "Ha valakinek született kisbabája..." "Pénteken nem szabad vasalni, mert abba belecsap a villám... És éppen a Matilka nénit mondja, a múltkor, belecsapot a villám..." "A babot kidobták a fojókába, azon átmént a leginy vagy a lány, akkó megrontották... Az én bátyám is..."

SZÖVEGEK

1.

Vót egy fiatalembër, udvarót egy lánynak. Osz mikó együtt az éfél után, elindút a fiatalembër hazafelé. A lakásuk vógy felé vitt, vógybe lakott. Egy bizonyos részén köllött átutazni neki. Mikó odaért a hídroz, vót nála egy jó emelő kézbelifa, s aszondja, ha odaér a vízhe, má időnek előtte késérte egy kerék, egy taligakerék. Remégött a fiatalembër nagyon. Valami ütet úgy kísíri. Nos, aztán mikó odaért a hídra, avval a husángféle bottal belevágott a kerékbe. S valóba, a kerék beleesött a vízbe, s a vízbe, úgy képzelte, mintha valami pocskót vóna is. A fiatalembër mégijedt. Annak utána egy hang állítólag odaszót: Mégállj, énnékem végem van, de neked is véged lesz holnap! No, jó van, a fiatalembër ement haza, szomorkodott, a zestéli történet nagyon bántotta, szomorkodott, bánatos vót. Hát kérdëzi a zédésanyja: Mi az fiam, mi lët, mi bajod? Látom, bánt valami, szomorú vagy. Nem tudom édesanyám, a zéjjc ojan rosszú jártam. Émeséte neki, el si meséte szépen. Vót a harmadik-negyedik szomszédba egy néni ke. Aszondja: eriggy, mesédd el annak a Panni néninek, nem ojan messzi lakik az. Mesédd csak el fiam. Elmént, annak elmesélte. Mikor elmesélte, aszmondja: hallod fiam, ez nem mese vót, az valóban igaz vót? Igaz - mondja neki, nevirú a néninek -, velem törtínt az éjjel. Azúta éngem nagyon bánt ez, mer aszondta, hogy ráfizetek még a mai nap fojamán. Rá fogok fizetni! A fiatalembërt nagyon bántotta lelkileg is a történet. Aszmondja neki: Tudod mit, fiam? Maj mondok valamit! Ez itten a faluban egy öregasszony volt. Az az öregasszony téged akart késérni, téged akart próbára tenni, és tē valójában úgy ráütöttél, hogy az öregasszony meghalt. De ha nekem vészó egy pár piros papucsot, nekéd még a hajad szála sē fog meggörbülni. Hát szívesen

mégteszi, csak ha tényleg nem lesz semmi baja, mer ütet nagyon gyötri ez a zéjjeli törtínet. Maj ha ennek a néninek ássák a sírját, kimész a temetőbe, oszt a zelső ásó földet kiveszik, egyik lábod alá, a másik lábod alá, s tē rá fogsz arra áni. De tē mindig ott lésző, ott állsz, mind egy ór, még a zőreg nénit temetik. Mer az téged valójában téged mindenütt mégkeres, csak ott nem reméli, hogy ott vagy. A zelső sírjának kiásott dombja, amit először vettek ki, az az első kiásott földön. Mikor vitték a nénit temetni, má a hantra szát a föld, s a koporsót hantóni kezdték, visszaszót egy hang: Jó jártá tē kucsbēr, hogy én elég okos vótam, de aki téged fölokosított, még okosabb vót, mind én, mer máskébb szörnyethaltá vóna.

1950. Elmondta: Juhász Ilona
(60 éves)

2.

Mént a gombolyag, rávágott a legíny a gombojagra. Aszondja: Vigyázz má, agyonütté, maj vigyázzá, mije szērēncséd lesz! Annak a következő évben, mindēn esztendőbe egy lova mēgdöglött. A boszorkánt hogy agyonütte. A gombojagra rávágott, oszt megszólát a gombojag: most tē engēm agyonütté - aszmondja -, vigyázzá, mije szērēncséd lesz. Mindēn esztendőbe egy lova mēgdöglött.

1988. Elmondta: Stefaniga
Teréz, 86 éves

3.

Kint vót az utcán a szék, karosszék. A legíny mént haza. Odavágta a nagykapuhón. Akkó a szék megszólát: Jaj, mit csináltá! (Ki volt az?) Szappanyos, Német Roza. Az megvan még most is. Boszorkány vót. Mēgki-sírtett mindēnkit.

1988. Elmondta: Stefaniga
Teréz, 86 éves

4.

Ezērkiláncszázhétbe ott laktunk a Kálváriáná. Az én apámnak az öccse együtt oda úgy éfélkő. Testvér - mondja -, adjá egy forintot, mert ekártyáztam a pízemet. Akkó apám adott neki egy forintot. Itt, ahun most a... mi a fene van, az állomásná, ott vót egy csordakút. Tē azt nem tudod. Ott vót egy csordakút. Mikó gyütt onnan a Kálváriátú, ahun most a gyár van, onnan gyütt le. A csordakútná vót egy disznó, fias disznó, hat malaccá. Boszorkány vót. Hat malacca vót, körü-körü a kúton. Ö... ö... ö... a malacok mēntek utána. Apám adott az öccsinek egy forintot. Gyütt onnan lē. Híjja malacot, má a disznót. Koca, koca, koca, koca. Együtt eddig a Nagyutcáig. Ahun most a Galic Palinak a háza van. Aszondja: Eriggy bē, maj mēgkocázlak én! Kinyitta kaput. Odáig ehítta. Megszólát a disznó. Na, ezt tudom.

1988. Elmondta: Stefaniga
István, 88 éves

5.

A Veréb Pali vót, még a Lajos, azoknak az öreganyjuk szomszédok vótak a Mártákká, azok mondták. A Mártáékhó átmént, oszt megvasalták a macskát. Oszt nagyon fájt aztán az öreg Verébnének a keze, mert megvasalták a Mártáék a macskát. Aztat hallottam. Ennek nagy híre vót, hogy a Mártáék megvasalták az öreg Verébnét. Macska vót.

1988. Elmondta: Bognár
Gizella, 77 éves

6.

Az öreg Jajás is az vót. (Boszorkány.) A Panna. Akik dógoztak nála, azok mesétek. Kint vót tizénegy órákó, oszt má débe szót a munkásoknak, hogy mēnjének. Hát a túrús tészta mán kész vót. Hát az boszorkány vót, a Jajás Panna. Mondták, hogy ojan hama megcsináta a túrút. (Hogy csinálta a túrót?) Hát nem látták, hogy hogy csináta. Megcsináta a túrút.

1988. Elmondta: Turzai
Mária, 70 éves.

7.

Az asszony megfejte a tehenet, és aztán véres tejet adott. Akkor ők a baltával nem tudom hányat belesapkodtak a vájúba vagy mibe, és úgy gyött vissza a tehénnek a teje rēndésre. Hogy azt is boszorkány csinálta. Aki megjelenik, azt nem engedik bē. Az én unokatestvérēmet is mondták, hogy ez csinát ojanokat. Azt mondták, hogy én ezzē nē foglalkozzak, mer ez boszorkány. Ęgyütt, mēntek a piacra, azt mondja, majd eljōn segíteni, megfejti a tehenet, másnap véres tejet adott. Nem tudom, kihō fojamodot, hogy mit csináljon a tehēnē, az még azt mondta, hogy a vájúba kō a baltává beleverni háromszō mindēn rēggē, aztán elmullik. És eztet bē nē engedje. Akkō aki elsōnek bēgyütt, mer nem tudta, hogy eztet ki csinálta, aki elsōnek begyūn ebbe a három napba a házba, az csináta.

1987. Elmondta: Földi Margit,
57 éves

8.

Most nincsenek ojan lōpatkók, kilenc lukú lōpatkóba szentölt tōmént köll tēnni, azt úgy csináták az én anyámék. És akkō a lapátra parazsat, azt úgy rátették, és a szentölt tōmént abba a lukba, és akkor megjelent a boszorkány. Nekünk törtēnt ez, véresset adott a tehén, rúgott, még nem adott tejet. Akkō azt mondták, hogy aki aztat megrontotta, majd jelentkezik. Kilenc lukú patkó vót, a lukba tōmént tett az anyám a lukakba szōrta aztat a tōmént. Rátette a vaslapátra. Eccē csak megjelent az asszony, hogy jaj, mit csinász, meggyūtod a házat. Azt mondja, nem gyūtom én még, tē vitted el a tehenemnek a hasznát.

1987. Elmondta: Földi
Erzsébet, 80 éves

9.

A nagynéném az még azt mondja, hogy ők átköltöztek egy másik házba valahonnét, és ottan vót szabadkémény. Ott ót valami katlany, bécsináva ijen tűzhejnek. Ó ki akarta pucolni. Odaméntek, kimeszezte az egész lakást, és azt a szabadkéményt is. És kint vót egy patka, amin főztek is, ijen háromlábú vasra tették az edényeket, azon főztek. És azt mondja a nagynéném, hogy ő mikó azt kivétte vót benne egy kis bögre, s abba vót valami rontás, úgyhogy ő megnyomorodott attól. És hát sē az én anyám nem hitte el. Elméntek ijen bíbájos emberhöz, az adott neki imádságot, még azt mondta, hogy lányom, az a szerencséd, hogy nem nekéd tették oda, hanem másnak, mert ha nekéd tették volna, örökké nyomorék maranná. Ó is sokat mesélt, de én nem hittem el.

1988. Elmondta: Hernyák
Mária, 67 éves.

10.

Nem tudom, minek híták azt az utcát, a Kangüdröst, ott vót egy kovács, és annak a második szomszédasszonya boszorkány vót. És akkor elmént az a szomszédasszony megiszopni a tehenet oda a kovácsó. Szégyen asszony sír, hogy nincsen tej, nincsen tej. Azt mondja, de midig éjfélkő mént oda ló képile, és amikó elmént, hát az embēr kileste, a kovács. Fogta, és megpatkóta mind a két kezét, az első lábait. És azt mondja a feleségének réggē, mēnj el a szomszédasszonyhó a második szomszédba, nézd még, mit csinál, mert én arra gyanakszom, hogy az a boszorkány. Fogta magát, és el is mént. Jaj, de beteg vagyok! Hát mi baja? Jaj, a kezeim, lábaim nagyon fájnak. És lērantotta rula a takarót. És mind a két keze még vót mindēn ujjába vót egy szög, ahogy megpatkóta a férje. És akkó tudták, hogy boszorkány. Én kislány koromban hallottam, ott laktunk abba az utcába. Lēhetem egy tíz éves.

1988. Elmondta: Hernyák
Mária, 67 éves

11.

A szomszédasszonyunk mikor még akart halni, egy hétig haldoklott. A Julesné mondta a lányának, hogy Jolán, fogjá anyáddá kezet, a tudományát átadja, vagy pedig ha nem akarod átvēnni, akkó tollsöprűt adj a kezébe, s arra hagyja a tudományát. Akkó a lánya bēdobta a kemencébe, és vér fojt a söprűből. S aztán halt meg a néni.

1987. Elmondta: Földi Margit,
57 éves.

12.

Úgy déli tizenkét óra vót sose felejtēm ē, főzni kīszűtem. Azt mondja az uram, majd én segíték krumplit pucóni. Én gyúrtam bē a tészttát. Hát egyszé csak, a konyhánk előtt téglás volt, egy rettenetēs nagy recsēgēs, ropogás, zuhogás, mintha egy nagy törékeny tárgyat odavágtak vóna. Azt mondja az

uram, mi vót ez? Mondom, hát most eredj, nézd még. Nem akartam ěhinni, hogy ěngěm hogy měgijesztett az a csapkodás. Nézd még, mi vót. Kiměn, nem talál semmit. Minden úgy volt, ahogy kölött něki lěnni. Nem tudom, mi vót, azt mondja, ez a rettenetes nagy ropogás měg recsegés. De mintha csak ěgy nagy darab törěkěny eděnyt odacsaptak volna. Mondom ěn, ugyě, tě nem hiszed, de biztosan az ěregek nem nyugszanak, hazagyűnnek ijesztgetni minket.

1987. Elmondta: Hajagos
Ilona, 80 ěves

13.

Aztán ěgy měsik alkalommá, az is abba házba törtínt, azt mondja az uram, elszaladok cigarettát věnni, jĵvĵk mindjĵ, ně zárd bě a kaput. Elměnt lě cigarettát věnni. Ez alatt az idĵ alatt, de měgjegyzěm a hó esett, akkor kezdett úgy esni, de má fehér vót a föld, úgyhogy ha valaki elměnt, a nyomok meglátszottak. Akkor az Ilonkám měg otthon volt. Hallom, nyillik a kapu, na, mondok, itt van. De měn mikor lépett, téglás volt a gang a kopogásról, a léptekről měn ěszrevěttem, hogy nem ō. Mert něki nagy keměny járása vót, ez měg ojan slattyogva, ojan lassan jĵtt. No akkó mondom, kiměgyěk elěbe, hogy ně birjon bějĵnni a szobába. De hallom, hogy ō a gang felě van, de elĵbb benězětt az ablakon (kimeresztett szemmel -ezt mutatja az adatkĵzlĵ), nězětt bě, ojan báránysapka vót a fejĵn něki, ojan ěreg emběr vót. Měgyěk ki a konyhába. No, mikó odaěrěk a konyhaajtóhó, sěnki. De hallom, hogy ű is odaěr. Láttam a fejĵt is. De mira ěn kěrtem oda, sěhol sěmmi tovĵbb. Mindjĵ kiugrok a sorompón, nézek ki az udvarba, hogy tán ěměnt ěra hátra. Sěmmi nyom a havon. ěszaladok vissza, ki a kapuba, měre měnt, vagy kicsoda, vagy mit akar, nem látok sěmmit. No, akkó bezárkĵztam ijedĵembe, kaput bezártam, ajtót bezártam. Jĵn a tata, bě van zárva minden. Zĵrĵg az ablakon, kěrězi mě zárkĵztá bě? Hát mondtam, hogy mindjĵ jĵvĵk. Jaj, mondom, úgy megijedtem, itt járt ěgy emběr, az ablakon nězětt bě, de ěn annyira měgijedtem akkor is. Nem mertem kiměnni, hogy běengedjem, annyira fětem. Akkó kinyitottam něki, az ablakot, ěs az ablakon mászott be. De hogy mi vót, ezt nem tudom měgmondani. Ha van lélek, nappĵ tizenkět órakó měnnek, měg este, ějjel. Azt mondták, hogy ezěk a lelkěk kĵborónak, mert ojan bűnĵsĵk, hogy így szenvedtetik ōket, hogy měgnyugodjon a lelkűk. Hogy hát ez meddig tart, a jó isten tudja. Mondom, ěnvelem három esetben ijen nagy ijedelěm törtěnt. Hogy těnyleg azok az ěregek, a lelkűk vót-ě, mi vót, csak ěn nem találtam utánuk sěmmit. Emběr kěpibe az ablakba běhajút, a kopogását hallottam, aztán eltűnt. Hogy hová lětt, nem tudom.

1987. Elmondta: Hajagos
Ilona, 80 ěves.

14.

Azt mondják, első este mindig hazamegy a halott a hazájába. Amikor eltemetik, az első este hazamegy. Régebben azt mondták, hogy hazamént. Az én anyámma történt még, hogy kimént éccaka, és egy rossz falak vótak a kertbe. Fönt a kerítésen, a falon egy nagy fehér kutya szaladt. Mëgijedt, bëszaladt, és mondta apónak, hogy jaj, apó, hazagyütt a szüle. Gyün haza a szüle, a fal tetején gyün végig. Aszondja, rögtön mondd neki, hogy mindën lélek az urat dicséri, akkó majd mëgszólal. Háromszó mondd, hogy mindën lélek az urat dicséri. De nem szót ott sënki sëmmit.

1988. Elmondta: Cikora Erzsébet, 66 éves

15.

Vót ëgyszer ëgy nagylány. Ezt úgy mondták, valóság vót, most én is úgy mondom, hogy ez valóság vót. Nagyon siratta az anyja, mert egyetlen lány vót neki. Hát annyira siratta, hogy má az asszony belebetegëdëtt, az orvos së segített. A fájdalom, az az érzés csak erőt vëtt az asszonyon. Hát ëccé álmába mëgjelënt a lány, mëgjelënt a lány, s azt mondta neki, hogy édesanyám, nagyon sokat siratot ëngëm, de në sirasson, mer én nem tudok a többivë mënni, mert tiszta lucsok vagyok, tiszta víz vagyok. A többi ëmén, de én nem birom utolérni a többit.

1988. Elmondta: Petkovics Mária, 81 éves.

16.

Vót ëgy idős asszony, mikor meghalt, elfelejtëtték a nyakára tenni a kendőt. Volt ëgy ojan nagy rojtos sejemkendő, leginkább úgy szokták, hogy a nyakára kötték. Hát elfelejtëtték. anyám meséte, hogy az is mëgjelënt a lányának. Azt mondta neki: ide figyelj lányom! A kendőmet add oda a legközelebbi halottnak, majd az átadja ënnëkëm. Na, hát úgy is vót, az asszony ëmeséte, az urának, hogy mit mondott az anyja. Amikor a legközelebbi ismerős halott vót, elvitte a kendőt, hogy adja át az ő anyjának. Anyám úgy meséte, hogy ez igaz vót. Aztán többit sosë nem jelënt mëg. Amikó ëvitte a kendőt.

1988. Elmondta: Petkovics Mária, 81 éves.

17.

A Franci férhëz mënt a Pesti gyerekhëz, nem tudom, mi a neve. Itt a másik utcán laktak. Születëtt az asszonynak ëgy gyereke, tüdőbajos vót az asszony, beteg vót, mikó a gyereket szülte, oszt mëghalt, a kicsi mëg mëgmaradt. Oszt az ura mindig hallotta, hogy ëjjë hazajárt, és a kicsit megszoptatta. Mëg simogatta a gyereket, ha sírt. A kicsi rëndëssen szopott, cupogot, mikó az anyja hazamént hozzá, mëgszoptatta. Akkó ezt nagyon mondták, hogy a Franci hazajár a gyereket mëgszoptatni.

1987. Elmondta: Kalocsai Gizella, 73 éves

18.

Az én apám meséte, hogy valaki meséte neki, hogy - akkó még Dusanovo nem létézett, üres telkék vótak, mēg szöllők. A Szöllősor azé híják Szöllősornak mert nem vót más, csak szöllő, be vót szőlőzve az egész, kislődeknek mondták, nyóc vadrát, fé hold fődek vótak kiharcellázva. Vót akinek vót kettő-három, vagy négy is. Mind bē vót szőlőzve. És akkor apának meséte egy kolégája, hogy mēnt hazafelé, a Szöllősor legvégén, a bal felén, Csontos utcának hívták, ott má vót néhány ház, ott lakott kint. És mēnt haza éjjel a kocsmábul, a bálbú éjfélkor. Azt mondja, csak jöttek ojan táncos asszonyok, fölkapták a kocsira, elvitték. Ő tudott furujázni, ezé is mēnt a bálba, hogy furujázzon. Mēnt hazafelé. Azt elvették tőle, és adtak neki egy szép aranypikulát. Azt mondta, fújogatta, fújogatta, s nagyon táncóttak. Ő út egy padon, lógatta a lábát lē. Eccé csak ēkezdenek mēnni, mindig messzebbre, messzebbre, eccé csak eltűntek. Ja, és kapott egy arany poharat is, abbú ivott bort. Mindig messzebbre, messzebbre, nem baj, de itt maradt az arany pohár mēg a pikula, és ezzē mēn hazafelé. Haza is ért, lēfekűdt, regge mēgnēzi az arany poharat, hát egy nagy lőköröm vót, mēg a lónak a micsodája vót. Akkó azt mondja, bēdobta a tűzbe. És akkó beszéték, apa mondta, hogy nē beszélj. Igaz vót, János mondom neked, énvelem történt. Boszorkányok vótak, rēngeteg sok boszorkány vót, úgy táncóttak, szépen fő vótak őtőzve. Azt mondja, nagyon szépek vótak. Éjfélkő jöttek, és má egy órákő eltűntek. És ahogy táncoltak, mindig távolabbra, távolabbra, eccé csak ētűntek.

1988. Elmondta: Hernyák
Mária, 67 éves

19.

A szálláson törtint anyámnak a testvérjiekné. Kint laktak a szálláson. Eccé egy réggēre csak úgy fojt a kútbú a vér. Hát akkó, mi lehet az, mi lehet az? Nem tudták. Összemēntek ott a szomszédok, az embērēk. És látták az embērēk, hogy ojan a szēme, mint a kutyának, oszt hét feje vót, s aszondták, hogy az hétfejű sárkány. Bē is temették, de a szálláson aztán nem lakott sēnki sē. Nem mertek ottmaradni.

1987. Elmondta: Földi
Erzsébet, 80 éves.

20.

A zén nagybátyám, a Pécskai Misa meséte, hogy hát űk ēmēnnek, hogy ásnak pizt. Az tán vajú alatt vót. Úgyhogy elérítették má mēg a vajútt is. A zasszonynak aszmondták, hogy kőne tán főzni galambot, akkó sikeressebb lész. De zőregányi mēg a galambot sē birta mēgfőzni, mer lēfelé fordút a fazék a tűzhején. Szájával. Osztand az annak a jele vót, azt jelēzte, hogy amazok a pizásók valami rēmületessigēt ēgondóttak. Így osz nem jutottak pizhő. Ezek a pizásók gondókoztak, ēgondókoztak, azé nem jutottak pizhő, leginkább is, hogy mēgtalálják, ez okozta.

1960. Elmondta: Nagy
Matild, (?)

21.

Mindén hét évben úgy égett a föld, úgy világított, ott volt a pénz, s akkor azt figyelték, és kiásták. Minden hét évben úgy lánggal égett.

1987. Elmondta: Földi
Erzsébet, 80 éves.

22.

Ez a nagybátyámmā történt. Öreganyám nagyon beteg vót. A legöregebb nagybátyám az anyai részről. Csak a csontja még a bőre volt, de má nyóc-kilenc hónapig, de nem mērt sēmmire sē. Azt mondja neki, hallja Rozi néni, mēg kő főzni. Csak úgy főtteni a fazékat üressen víz nélkül a szabadtűzre, és akkor azt mondja, hogy csontra főzök húst. Kérdezi a nagymama, az ő anyja, hogy Rozikám, mit csinálsz. Azt mondja, mama, főzöm a csontra a húst. S akkó fölkapta a nagymama, az ő anyja, anyámnak az anyja, az Elek bátyát, kivitte a ganéra, kiöntötte, és akkó főkapta a kötőjébe, vitte. És aztán hízott mēg. S aztán mondták neki, hogy hallgass, tērád főztek húst. Nagyon haragudott érte.

1988. Elmondta: Hernyák
Mária, 76 éves

23.

Vót a nagynémnek, akit megrontottak sokszó, annak vót gyerekei, tizēnkét gyerekēt szült, ebbū négy nevelkēdēt föl, a többi mēghalt pici korába. A háború alatt volt, az ēgyik nagyon sovány volt. Vitte az egyik orvostol a másikkig, nem lett jobban. S valaki azt mondta neki, hogy: hallod Ilka, fürdesd mēg kilencféle vasba, tēgyé a teknőjébe kilencféle vasat, s abba fürdesd mēg. Majd mēglátod, vagy mēghal, vagy jobban lész. Az anyám meséli, hogy tényleg tēt kilencféle vasat a teknőbe, és öntött rá vizet, úgy fürdette mēg a kisgyerekēt. Hát szegény ojan vót mint a csontváz, mint a halott. Kilenc különböző vasdarabokat tēttek a vízbe, abba mēgfürdette, annak a vizibe, de benne vót a vas. Kivētték, hát sírt. Azt mondja, hallod húgom, űlj fő a kocsira, majd én mēg hajtom, anyának körösztfia vót, és mēntek, bēérték, kint laktak Bukvátyon, bevitték Szabadkára az orvosshó, de nem értek a fele útjára sē, mēghalt. Mēgváltotta csakugyan a vas. Űgyis meghalt vóna, nagyon beteg vót szegény. A nagynémim nagyon hitt a boszorkányokban.

1988. Elmondta: Hernyák
Mária, 67 éves.